

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการ “การสังเคราะห์ประสบการณ์องค์ความรู้สู่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ
กรณีจังหวัดเชียงใหม่”

โดย ดร.สิทธิพันธุ์ ประพุทธนิตินสาร และคณะ
มิถุนายน 2557

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการ “การสังเคราะห์ประสบการณ์องค์ความรู้สู่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ
กรณีจังหวัดเชียงใหม่”

ผู้วิจัย

ดร.สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	2
วิธีการดำเนินงาน	2
วิธีการศึกษา	3
การสังเคราะห์ผลของปฏิบัติการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจากกรณีศึกษา	7
แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC)	9
บทสรุป แนวคิด ทฤษฎี และการประยุกต์สู่การพัฒนาเชิงพื้นที่	16

บทคัดย่อ

โครงการการสังเคราะห์ประสบการณ์ องค์ความรู้สู่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่ แบบบูรณาการ กรณีจังหวัดเชียงใหม่

การพัฒนาประเทศในหลายทศวรรษที่ผ่านมาได้มุ่งไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและความทันสมัยในด้านหนึ่งได้ทำให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีความเจริญก้าวหน้าและความทันสมัยของสังคม แต่ในอีกด้านหนึ่งได้เกิดความอ่อนแอของสังคมฐานรากและการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล ในขณะที่มีปฏิบัติการจำนวนมากโดยเฉพาะจากภาครัฐที่เข้าไปแก้ไขปัญหาแต่ไม่ได้ผลและมีบางกรณีได้เข้าไปเพิ่มปัญหา จนกระทั่งได้มีความพยายามแนวใหม่ ซึ่ง สกว. เป็นส่วนหนึ่ง ที่ได้พัฒนาการวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research. ABC) และมีปฏิบัติการในหลายจังหวัดมาหลายปีจนเห็นภาพของความสำเร็จที่ทำให้พื้นที่ต่างๆแก้ปัญหาได้ ประกอบกับได้มีปฏิบัติการอื่นๆที่อยู่ในแนวทางเดียวกันและได้ผลในลักษณะเดียวกันจึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องสังเคราะห์ประสบการณ์ และสกัดออกเป็นองค์ความรู้เพื่อให้ได้ผลออกมาเป็น ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ทั้งหมดนี้คือที่มา ความสำคัญ และวัตถุประสงค์ของงานนี้

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ได้มีการดำเนินงานประกอบไปด้วย (ก) การสังเคราะห์ประสบการณ์จาก 7 กรณีศึกษา มี 5 กรณีของจังหวัดชัยนาทและเชียงใหม่ที่ใช้ ABC เป็นหลัก และ 2 กรณีของจังหวัดน่านและเชียงรายที่ไม่ได้ใช้ ABC อย่างตรงไปตรงมาแต่ปฏิบัติการและผลเป็นการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สำเร็จเหมือนกัน (ข) การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากงานวิชาการและการวิจัยที่ผ่านมา (ค) นำผลทั้งสองส่วนมาสังเคราะห์โดยมุ่งไปที่ความสมบูรณ์ลงตัวและความคลาดเคลื่อนระหว่างสิ่งที่เกิดจริงผ่านปฏิบัติการ กับคำอธิบายทางวิชาการที่ผ่านมา จนได้ผลเป็นความลงตัวในทางแนวคิดและทฤษฎีกับปฏิบัติการ ภายใต้บริบทและเงื่อนไขที่ต่างกันของพื้นที่ และ (ง) ประกอบสร้างเป็นแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่ ที่มีลักษณะสำคัญคือเป็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนของสังคมฐานราก

ผลของการสังเคราะห์ประสบการณ์จากกรณีศึกษา ได้ให้นัยยะสำคัญในเชิงทฤษฎีสรุปได้คือการใช้พื้นที่เป็นฐานต้องเป็นแนวทางหลัก แต่เมื่อต้องการแก้ปัญหาและขับเคลื่อนให้ได้ผลต้องใช้แนวทางประเด็นเป็นฐานและภารกิจเป็นฐานตามลำดับ การริเริ่มต้องเกิดจากฝ่ายที่เห็นปัญหาและต้องการการแก้ไขแบบใหม่ ในการเคลื่อนงานจะต้องจัดการให้ครบ 5 องค์ประกอบ คือ แนวคิดสำคัญ ระบบการจัดการ กลไกความร่วมมือ ใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ และกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแผนและปฏิบัติการในพื้นที่ ทั้งหมดต้องชัดเจนและสอดคล้องในทิศทางเดียวกัน

เมื่อนำผลของการสังเคราะห์ดังกล่าวมาเทียบเคียงกับผลของการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จึงได้ ตัวแบบของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการซึ่งมีสาระสำคัญคือ เริ่มต้นจาก การปรับกระบวนการพัฒนาศักยภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่วิถีชีวิตที่ดีขึ้นและสมดุลของคนในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้สังคมส่วนรวมเข้มแข็งจากการที่มีสังคมฐานรากแข็งแรงเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด ซึ่งถือว่าเป็นการทำให้แนวคิดท้องถิ่นวิถีชีวิตมีความสมบูรณ์ขึ้น แต่การบรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าวต้องจัดการที่จุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือใน 2 มิติคือปัญหาสำคัญของปัจเจก ครอบครัวและชุมชนได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน และความสามารถในการปรับตัวของปัจเจก ครอบครัวและชุมชนมีมากขึ้น ซึ่งเป็นการทำให้แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งและเกี่ยวกับการปรับตัวของชุมชนเป็นจริงขึ้น แต่จุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือจะบรรลุได้ ต้องมีปฏิบัติการที่ได้ผลมีพลัง และมีความสัมพันธ์เป็นพลังร่วมของผู้คนในพื้นที่ปฏิบัติการ ซึ่งหลายแนวคิดที่เกี่ยวข้องได้อธิบายไว้แต่ไม่ลึกพอ

ที่เป็นหัวใจของแนวคิดและทฤษฎีนี้คือการจัดการให้มีปฏิบัติการและพื้นที่ปฏิบัติการ ในสาระสำคัญ ต้องมีกลไกความร่วมมือ 3 ภาคี เป็น 2 ภาคีจากภายนอกทำหน้าที่หนุนช่วยทางวิชาการและทรัพยากรรวมถึงกฎเกณฑ์กติกา และ 1 ภาคีคือผู้นำกลุ่มและองค์กรในพื้นที่เป็นผู้ปฏิบัติ กลไกนี้อาศัยความสัมพันธ์แบบความร่วมมือที่เป็นมากกว่าการมีส่วนร่วม ใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ที่เกิดจากญาณวิทยาใหม่ ใช้ปัญหามา บูรณาการสหสาขาวิชาเข้าไปผสมผสานกับความรู้ท้องถิ่น แล้วทำการขับเคลื่อนผ่านกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา วางแผนและขับเคลื่อนกิจกรรมแก้ปัญหาสำคัญอย่างปรารถนาและต่อเนื่อง ในการจัดการที่เป็นหัวใจนี้ส่วนหนึ่งได้อาศัยการเติมเต็มหลายแนวคิดที่มีอยู่แล้ว และอีกส่วนหนึ่งพบว่าหลายแนวคิดยังไม่อ่อนไหวพอกับปรากฏการณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่

อย่างไรก็ตามแนวคิดและทฤษฎีที่ประกอบสร้างนี้ก็เป็น ตัวแบบที่การประยุกต์ใช้ต้องมีความชัดเจนทั้งแนวคิดและหลักการแต่วิธีปฏิบัติจะต้องยืดหยุ่นไปตามเงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ยิ่งไปกว่านั้นต้องเข้าใจและสามารถจัดการกับอุปสรรคและความแปรปรวนที่เกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอน ที่สำคัญคืออุปสรรคจากโครงสร้างและระบบราชการ จากความสัมพันธ์ของภาคีในกลไกความร่วมมือ จากแนวทางที่ไม่แข็งแรงของการสร้างงานวิชาการเพื่อพื้นที่ และจากความปรารถนาและต่อเนื่องของกระบวนการ หากตัวแบบนี้ถูกนำไปใช้ ถูกสังเคราะห์เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง สังคมน่าจะมีคำตอบเกี่ยวกับการจัดการการพัฒนาที่ไม่สมดุลอย่างสมบูรณ์ขึ้น และองค์ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการจัดการการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ที่เป็นสังคมฐานรากก็จะแข็งแรงมากขึ้น

Abstract
Research Project on
Experience and Knowledge Analyses for the Theory of
Area-Based Collaborative Development: Chiang Mai Cases

Decades of development in Thailand under economic development and modernization schemes saw, on the one hand economic growth and modernity of several facets of the society, but on the other hand weakening of societies at the grass-root and degradation of natural resources. This, eventually is the phenomenon of unbalanced development. Likewise, there have been numerous projects mostly from the government attempting to solve these problems but with minimal success. Some of them have even created more complexity. Up until the emergence of new development approaches, one of them is the "Area-Based Collaborative Research. ABC" initiated and launched in many areas for several years with successful results by TRF. Along with this line, there have been similar approaches but different ways of operations with promising results. Therefore, it is a strong need that this new approach to development especially ABC be analyzed from sufficient pools of experiences and synthesized from various concepts. The expected outcome would be the comprehensive concepts and theories of area-based collaborative development for sustainable development at the grass root units of a society. These summarize justification and objectives of this academic endeavor.

In order to accomplish these objectives, the followings actions were taken; (a) analyzing experience from 7 out of several cases that were selected by their high level of success, among which 5 from Chai Nart and Chiang Mai Provinces were cases directly applied ABC and 2 from Nan and Chiang Rai were cases of in direct ABC application with remarkable results, (b) critical review relevant existing theories and concepts, (c) synthesizing consistency and discrepancy between experiences and existing academic explanations under different conditions and contexts of the areas, and (d) incorporating analytical results into formulation of concept and theory of Area-Based Collaborative Development, as the change management and mobilization for balanced and sustainable development society.

Results provide some theoretical suggestions as this kind of development requires the area-based as the platform, when mobilizing, the issue-based and function-based would be applied accordingly. Initiations come from key actors who comprehend the deep roots of the problems and stride for new solutions. Change management in this platform requires accomplishment in the coherent direction of 5 general components; guiding concepts, supporting system, collaborative mechanism, knowledge management, and processes of problem analysis and action mobilization.

New paradigm of development calling for livelihood betterment and sustainability of local people as the goal, instead of economic prosperity, is taken as prerequisite. Fulfillment at the local areas would build strong foundation for balanced development of the larger society as ultimate goal. This is the realization of the localization theory. However, the above goals could not be accomplished excepts 2 dimensions of the operational goal are operated firstly, to solve serious problems facing individuals, families and communities, and secondly to enable their adaptive capability. These actions make the existing concepts of community-ness and community adaptation operational.

All of the above goal fulfillments need an integrated management to ensure results of problem-solving and collective efforts at the operational space. It comprises, a mechanism in which academic key actors and resource supporting key actors from outside work collaboratively with local key actors. This collaborative mechanism applies relevant information, creates appropriate knowledge, manages it in order to analyze problems and their causes, and executes the mobilizing process rigorously and continuously. Change management like this could be seen from 7 case studies and have been supported partly from academic reviews.

This theory can be considered as a comprehensive set of interrelated concepts with some coherence with practices. Its applications can be effective if users are very clear and confirmed about its concepts and principles, but on the contrary, flexible about operating procedures to best suit different conditions and contexts of the areas. Moreover, since it deals with the complexity from macro structure to micro differentiation, variations in its applications become natural. The structural barriers will always create difficulties unless the society undergo development transformation. Variations locally in organizing mechanism, knowledge management and process

mobilization, can be reduced if concepts, principles and procedures as suggested are well observed and executed. A society will hopefully have more balanced development, if this theory has undergone further refinement through more replications in the future.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
โครงการการสังเคราะห์ประสบการณ์ องค์ความรู้ สู่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่
แบบบูรณาการ กรณีจังหวัดเชียงใหม่

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในช่วงหลายทศวรรษ ได้มุ่งไปสู่การพัฒนาเพื่อความเจริญเติบโตและขยายตัวทางเศรษฐกิจและพัฒนาความทันสมัยในทุกด้านเป็นสำคัญ ทำให้เศรษฐกิจ รายได้ ความทันสมัย การคมนาคมสื่อสาร ระบบสุขภาพอนามัย ระบบการศึกษาและ การเป็นเมืองในภาพรวมที่ดีขึ้นในขณะเดียวกัน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ขาดดุลยภาพ เป็นการเจริญเติบโตในสาขาการผลิตส่วนบน แต่ภาคเกษตรกรรมส่วนล่างกลับประสบปัญหา มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขีดความสามารถจนกระทบกับระบบนิเวศอย่างกว้างขวางเกิดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างคนรวยกับคนจน และอิทธิพลของโลกาภิวัตน์เข้ามาทำให้ท้องถิ่น สังคม และวัฒนธรรมเดิมของสังคมอ่อนตัวลง

ที่ผ่านมาได้มีปฏิบัติการแก้ปัญหาดังกล่าว แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเพราะปัญหาที่เกิดขึ้นกับหน่วยของสังคมฐานรากยังซับซ้อน ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนมากขึ้น ซึ่งเรื่องนี้ได้มีงานทางวิชาการจำนวนมากได้อธิบาย และวิพากษ์ถึงสาเหตุของการพัฒนาที่ไม่สมดุล และในที่สุด สกว. ได้ทำการพัฒนาการวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research: ABC) ตั้งแต่ปี 2550 เพื่อปรับทั้งกระบวนการทัศน์ แนวคิด แนวทาง และปฏิบัติการแบบใหม่ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและให้เกิดการแก้ปัญหาที่ตรงจุด ทำให้เกิดความยั่งยืนกับพื้นที่ต่างๆที่เป็นหน่วยของสังคมฐานราก ที่สำคัญได้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมใน 25 จังหวัดจนได้สังสมประสบการณ์และองค์ความรู้มาระดับหนึ่ง ประกอบกับผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดนี้ไปใช้ในพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่มาเป็นระยะเวลา 3 ปี รวมตลอดถึงได้มีส่วนร่วมรับทราบการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สมดุล มีศักยภาพ ของจังหวัดน่านและเชียงราย หากได้มีการสังเคราะห์ประสบการณ์ องค์ความรู้ ของกรณีศึกษาต่างๆ แล้วนำมาสังเคราะห์อย่างลึกซึ้งมากกว่าการถอดบทเรียน จะนำไปสู่ ชุดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นทั้งทฤษฎี แนวคิด หลักการ แนวปฏิบัติ ของการพัฒนารูปแบบใหม่ เพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาหน่วยของสังคมฐานรากในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ทั้งหมดได้สรุปออกเป็นวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์

1) เพื่อรวบรวม จัดระบบข้อมูล และวิเคราะห์ถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำเอาแนวคิด แนวปฏิบัติ กลไก ระบบ กระบวนการของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการไปใช้เพื่อขับเคลื่อนและดำเนินงานด้านการพัฒนาในพื้นที่ ในกรณีจังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่อื่นที่ประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง

2) เพื่อนำผลที่ได้จากข้อ 1 ไปสังเคราะห์รวบยอด เพื่อให้ได้มาซึ่ง“ชุดองค์ความรู้ใหม่” ที่เป็นทั้งทฤษฎี แนวคิด หลักการ แนวปฏิบัติ กลไก ระบบและกระบวนการของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการที่เป็นรูปธรรม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดใช้ประโยชน์ในทางวิชาการ การกำหนดนโยบายและปฏิบัติการในพื้นที่

ซึ่งทั้งหมดน่าจะเป็น “กระบวนการทัศน์ใหม่ของการพัฒนา” ที่นำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

วิธีการดำเนินงาน ประกอบไปด้วย

การรวบรวมข้อมูลเพื่อสังเคราะห์สาระสำคัญของกรณีต่างๆ ที่ใช้แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยตรงและอ้อม ผสมกับการลงมือปฏิบัติจริงตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ ผ่านโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวม และมีการทบทวนงานวิชาการและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประมวลออกมาให้ได้ชุดองค์ความรู้ใหม่ โดยมีสาระสำคัญดังนี้ คือ

1. การศึกษาเอกสารและลงพื้นที่ที่มีปฏิบัติการพัฒนาในแนวนี โดยเลือกกรณีที่เหมาะสม 2 กรณี คือ

1) วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดเชียงราย

2) โรงเรียนชาวนา ศูนย์การเรียนรู้ใจไร่ จังหวัดน่าน

2. การรวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์การประยุกต์ใช้การพัฒนาของพื้นที่ ABC ตามโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่แบบองค์รวมของจังหวัดเชียงใหม่ที่ดำเนินการ 10 พื้นที่ แต่เลือกมา ๔ พื้นที่ คือ

- 1) พื้นที่ตำบลวัดเกต เป็นการดำเนินงานในพื้นที่เมืองของจังหวัดเชียงใหม่
- 2) พื้นที่ตำบลห้วยแก้ว เป็นการดำเนินงานบนพื้นที่สูงของจังหวัดเชียงใหม่
- 3) พื้นที่ตำบลเชิงดอย เป็นการดำเนินงานพื้นที่กึ่งเมือง กึ่งชนบทของจังหวัดเชียงใหม่
- 4) พื้นที่ตำบลป่าไผ่ เป็นการดำเนินงานในพื้นที่ชนบทของจังหวัดเชียงใหม่

3. ได้ศึกษา แนวคิด ปฏิบัติการและผลของการพัฒนาตามแนวทาง ABC ของจังหวัด ชัยนาทที่ สกว. ร่วมกับจังหวัด ได้มีปฏิบัติการจนได้ผลเป็นระยะเวลาหนึ่ง โดยได้เลือก ตำบลวังหมัน เป็นกรณีศึกษาแบบเจาะลึก

วิธีการศึกษา

ได้เก็บข้อมูลจากเอกสาร รายงาน การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ที่มีส่วนสำคัญ และการลงพื้นที่เพื่อได้รายละเอียดเกี่ยวกับ กระบวนการ และผลการปฏิบัติงานของ 7 กรณีศึกษา โดยเน้นไปที่องค์ประกอบของ ABC 5 ประการ คือ (1) แนวคิดสำคัญที่ใช้ในปฏิบัติการของแต่ละกรณีศึกษา (2) ระบบการจัดการ ได้แก่ การหนุนช่วยจากภาครัฐ เพื่อให้เกิดการพัฒนาแนวใหม่ และการสนับสนุนทางวิชาการ (3) กลไกความร่วมมือ และการจัดการความสัมพันธ์ของผู้ปฏิบัติการหลัก (ผู้สนับสนุนจากภายนอกที่เป็น ภาครัฐ เอกชน และวิชาการ กับผู้นำในพื้นที่) และผู้ปฏิบัติการทั่วไป (ประชาชนที่เข้ามามีความร่วมมือได้แก่ การก่อรูปของกลไก การสร้างความร่วมมือตั้งแต่ต้นจนปัจจุบัน และการก่อเกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ ระหว่างผู้ปฏิบัติการ เพื่อให้มีปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง (4) ข้อมูล ความรู้ และการจัดการความรู้ คือ การที่กรณีศึกษาได้รวบรวม ข้อมูลข้อเท็จจริง แล้วนำไปสร้างความรู้ ทั้งจากข้อมูลและจากการวิจัยเพิ่มเติม จนในที่สุดได้นำทั้งหมดไปปฏิบัติในแต่ละรอบ แบบย้อนกลับและสะสมเพิ่มพูน และ (5) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแผน และการปฏิบัติการจริงในพื้นที่ ได้แก่ การที่กลไกความร่วมมือได้ใช้กระบวนการแบบเป็นวงจร ต่อเนื่อง และมีความประณีต ตั้งแต่ การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแนวทางแก้ปัญหา การวางแผนพัฒนาที่เป็นกิจกรรมตั้งแต่ระดับ ครุฑเรือน ชุมชน เครือข่ายชุมชน(ตำบล) การลงมือปฏิบัติทั้งในแง่ของ ปฏิบัติการในพื้นที่ทันที และการสำรอง เพื่อบูรณาการแผนในระดับอำเภอและจังหวัด

ข้อมูลจากกรณีศึกษาจะถูกวิเคราะห์ภายใต้ 5 องค์ประกอบ ออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับแรกได้แก่ ความเหมือนหรือต่างกันของแต่ละกรณีศึกษา อันมาจากบริบททางภูมิณีเวศน์/สังคม และองค์ประกอบของกลไกความร่วมมือที่แตกต่างกัน และระดับที่สอง เป็นการวิเคราะห์แบบรวบยอด เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปทางทฤษฎีของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC)

ตารางสรุปผลการวิเคราะห์ 5 องค์ประกอบของ ABC จาก 7 กรณีศึกษา

กรณีศึกษา	แนวคิด	กลไกความร่วมมือ	ข้อมูลความรู้และ KM	กระบวนการขับเคลื่อน	แผนการ/ปฏิบัติงาน และผล
1. ต.วัดเกต อ.เมือง จ.เชียงใหม่					
• เป็นพื้นที่เมือง • มีความเป็นล้านนาสูง • มีผู้นำ/กลุ่มเข้มแข็ง • 4 ศาสนามีความสัมพันธ์ที่ดี	• ใช้ ABC โดยประยุกต์เข้ากับบริบทของเมือง • พัฒนาให้เป็นพิพิธภัณฑ์ชีวิต “The Only Living Lanna in the City”	• ฝ่ายวิชาการของ มข./แม่โจ้ และ นักวิชาการของพื้นที่ สนับสนุนวิชาการและ กระบวนการ • ผู้นำกลุ่มศาสนา อาชีพ และ ชุมชน เป็นผู้ปฏิบัติ • หน่วยงาน จว. และเทศบาล ประสานงาน	• สังเคราะห์งานวิจัยหลายชิ้นที่ทำในพื้นที่มาบูรณาการ • เก็บข้อมูลปฐมภูมิจากเวทีชุมชน • มอบหมายกลุ่มย่อยเก็บข้อมูลเพิ่มเติม	• เวทีปรับแนวทางการพัฒนาย่านวัดเกต • การนำผลข้อมูลมาวิเคราะห์เป็น “วิสัยทัศน์ร่วม”(The Only Living Lanna in the City) • การกำหนด 4 มิติแบบเชื่อมโยง เพื่อกำหนดแผนงาน/กิจกรรม (ล้านนา กายภาพ,ล้านนาทางวัฒนธรรม, ล้านนาทางวิถีชีวิต,และใหม่ผสมเก่า)	• รื้อฟื้นและจัดทำ ตุง อาหาร การนวดแบบวัดเกต • รื้อฟื้นประเพณีล่องสะเปา กลองสะบัดชัย สามัคคี 4 ศาสนา • กำลังทำ Road Map หรือแผนแม่บทพัฒนาเชิงกายภาพ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต
2. ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่					
• เป็นพื้นที่สูง • ระบบนิเวศน์สมบูรณ์มาก • พื้นที่ทำเกษตรจำกัด • ผู้นำเข้มแข็ง	• ใช้ ABC โดยประยุกต์เข้ากับบริบทของพื้นที่สูง • ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน • เพศสร้างรายได้ • ควบคุมการใช้จ่าย	• ฝ่ายวิชาการของ มข. ร่วมกับ กศน. เป็นผู้สนับสนุนทางวิชาการและกระบวนการ • อบต. กับผู้นำชุมชน เป็นผู้ปฏิบัติในรายละเอียด	• สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่ • รวบรวมข้อมูลสถิติวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากเวทีชุมชน • นำร่องการเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือน • บูรณาการข้อมูลและความรู้สู่แนวทาง เพิ่มรายได้ลดรายจ่าย	• กลไกความร่วมมือที่เป็นผู้ปฏิบัติการหลัก ทำเวทีชุมชนหลายครั้ง ตั้งแต่ ทำความเข้าใจแนวพัฒนาใหม่, การวิเคราะห์ปัญหา, การกำหนดแนวทางเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย จนถึงวางแผน • มีการเจาะลึก ศึกษาความเป็นไปได้ของกิจกรรมการท่องเที่ยว	• ใช้การผลิตของใช้แบบ “ชีวิวิถี” เพื่อลดรายจ่าย • เริ่มศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวแบบ Loop • เริ่มศึกษาและปรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่แท้จริง

3. เจริญค้อย อ.ค้อยสะเกิด จ.เชียงใหม่

• เป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท• เทศบาลและผู้นำชุมชนเข้มแข็ง• มีปัญหาทางสังคม เด็กเยาวชน ผู้สูงอายุ• มีโครงการตำบลต้นแบบ	• ใช้ ABC โดยประยุกต์เข้ากับบริบทของพื้นที่• เสริมจุดอ่อนของโครงการตำบลต้นแบบ	• ศพส.13 เป็นกลไกภายนอกสนับสนุนด้านวิชาการ กระบวนการ และทรัพยากร• เทศบาลตำบลเป็นผู้ปฏิบัติการหลัก ร่วมกับผู้นำชุมชน	• ใช้ข้อมูลของ อำเภอ เทศบาล และ ศพส. มาประกอบการวิเคราะห์ ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของตำบล• ผลของการวิเคราะห์ปัญหา นำไปสู่การปรับแผนเดิมของตำบลต้นแบบ และการมีแผนใหม่	• ใช้เวทีชุมชนหลายครั้ง ในระยะเริ่มต้นเป็นการทำความเข้าใจ ABC และต่อมาเป็นการใช้กระบวนการแบบประณีต• มีการขับเคลื่อนหลายรูปแบบ และมีการประสานงานกับ หน่วยงานภายนอกได้ดี	• มีแผนงานและกิจกรรมจำนวนมาก ภายใต้แผนบูรณาการสู่ตำบล สุขภาวะ• มีการให้สวัสดิการกับ เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ บนความร่วมมือ

4. ต.ป่าไผ่ อ.พริ้ว จ.เชียงใหม่

• เป็นพื้นที่ชนบท• มีศักยภาพในการผลิตภาคเกษตรสูง• เทศบาลตำบลเข้มแข็งมาก• มีปัญหาด้านสังคม• มีโครงการตำบลต้นแบบ	• ใช้ ABC โดยประยุกต์เข้ากับบริบทของพื้นที่• เสริมศักยภาพของการพัฒนาแบบ ABC ให้กับเทศบาล• เสริมจุดอ่อนของโครงการตำบลต้นแบบ	• เทศบาลตำบลแสดงบทบาทหลักในการขับเคลื่อน ABC• ศพส.13 เป็นกลไกสนับสนุนทางวิชาการและทรัพยากร	• สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่• รวบรวมข้อมูลสถิติวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากเวทีชุมชน• นำร่องการเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือน• บูรณาการข้อมูลและความรู้สู่แนวทาง เพิ่มรายได้-ลดรายจ่าย	• กลไกความร่วมมือที่เป็นผู้ปฏิบัติการหลัก ทำเวทีชุมชนหลายครั้ง ตั้งแต่ ทำความเข้าใจแนวพัฒนาใหม่, การวิเคราะห์ปัญหา, การกำหนดแนวทางเพิ่มรายได้-ลดรายจ่าย จนถึงวางแผน• มีการเจาะลึก ศึกษาความเป็นไปได้ของกิจกรรมการท่องเที่ยว	• ใช้การผลิตของใช้แบบ “ชีววิถี” เพื่อลดรายจ่าย• เริ่มศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวแบบ Loop• เริ่มศึกษาและปรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่แท้จริง

5. โครงการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและสุขภาวะ จ.ชัยนาท (กรณีศึกษา ต.วังหมัน)

• เป็นพื้นที่ที่ประสบความสำเร็ตามแนว ABC ของ สกว.• เป็นพื้นที่ชนบท นิเวศน์ที่เหมาะสมกับการทำนา	• ใช้ ABC ของ สกว. เพิ่มรูปแบบตั้งแต่ปี 2549	• ระดับจังหวัดมีคณะกรรมการ• ระดับพื้นที่มีฝ่ายวิชาการของ สกว. และมีผู้ประสานงานหลัก• มีตัวแทนของผู้นำชุมชนเป็นผู้ร่วมมือ• มีเทศบาลเป็นผู้จัดการ	• ใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือน• นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์กับข้อมูลระดับชุมชนและตำบล• ผลของการวิเคราะห์นำไปสู่แนวทางแก้ปัญหา ลดรายจ่าย-เพิ่มรายได้ ตั้งแต่ครัวเรือนขึ้นมา	• กรรมการระดับชุมชนสนับสนุนการทำบัญชีครัวเรือน• กรรมการระดับตำบล วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา• มีการวางแผนงานและกิจกรรมตามผลการวิเคราะห์ข้อมูล	• มีแผน ลดรายจ่าย-เพิ่มรายได้ ระดับครัวเรือน-ชุมชน-และตำบล• มีกองทุนข้าวสาร

6. โรงเรียนชาวนา ศูนย์การเรียนรู้ไร่แก้ว จ.น่าน

● เป็นพื้นที่ชนบท ● ประสบปัญหาจากการทำนา ● NGO (อัครเมืองน่าน) มีความเข้มแข็ง ● ผู้นำชุมชนเข้มแข็ง	● ไม่ได้ใช้ ABC มาตั้งแต่ต้น ● ใช้ประสบการณ์การพัฒนาพื้นที่ของมูลนิธิอริยเมธี ● นานที่ได้ผลมาหลายปี ● ปฏิบัติการขับเคลื่อนตามธรรมชาติได้ผลครบตามองค์ประกอบของ ABC ในที่สุด	● มูลนิธิอริยเมธีเมืองน่านเป็นกลไกหลัก มีผู้นำชาวนาเป็นกลไกผู้ปฏิบัติ ● มีการประสานงานกับสถาบันวิชาการทั้งในและต่างประเทศ ในการจัดการพันธข้าวอย่างได้ผล	● ใช้เวทีชุมชนหลายครั้ง วิเคราะห์ปัญหาการผลิตข้าว ● แยกนำกำหนดทางแก้ด้วยการเปลี่ยนพันธุ์ใหม่ ● ใช้ความรู้จากภายนอกผสมกับภูมิปัญญาและการปฏิบัติสร้างข้าวพันธุ์ใหม่ได้สำเร็จ ● ใช้ความรู้เชิงพื้นที่ขยายผลอย่างธรรมชาติ	● ใช้เวทีชุมชนในการกำหนดปัญหา ● ใช้โรงเรียนชาวนาเป็นที่ทดลองผลิตพันธุ์ข้าวและแลกเปลี่ยนขยายผล ● มีการช่วยเหลือชาวนา ถึงไร่ นา ถึงครัวเรือน	● มีพันธุ์ข้าวใหม่ ● ชาวนาของจังหวัดน่านจำนวนมากใช้พันธุ์ใหม่ ● ผลิตอาหาร ระบบนิเวศน์ และวิถีชีวิตของชาวนาดีขึ้น

7. วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก ม.ราชภัฏเชียงราย

● เป็นการพัฒนาเชิงประเด็น โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือ ● ผลของการวิจัยและขับเคลื่อนที่ต่อเนื่อง ทำให้บทบาทและสถานภาพของแพทย์พื้นบ้าน ดีขึ้น	● ไม่ได้ใช้ ABC มาตั้งแต่ต้น ● ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ● เจาะไปที่ประเด็นการพัฒนาที่สำคัญ ● อาศัยศักยภาพและความสัมพันธ์ที่ดีของหัวหน้าคณะนักวิจัย (ผศ. ดร. ยิ่งยง เทาประเสริฐ)	● คณะนักวิจัยเป็นกลไกหลัก ทำหน้าที่ทั้งการสนับสนุนทางวิชาการ การเป็นผู้ให้กำลังใจ และประสานงาน ● แพทย์พื้นบ้านเป็นผู้ปฏิบัติหลัก	● ใช้ข้อมูลที่หลากหลายตั้งแต่การสำรวจ การจัดเวที ศึกษาปัญหาและความต้องการ ● ใช้การวิจัยเฉพาะประเด็น เข้าไปสร้างความรู้ ● ใช้ความรู้สู่การปฏิบัติ แล้วนำผลการปฏิบัติไปยืนยันความสำเร็จ ● ขยายผลสู่การศึกษา ระดับอุดมศึกษา	● ใช้กระบวนการวิจัยเป็นหลัก ● มีการสร้างความสัมพันธ์บนความเข้าใจ ● มีการต่อรองจากผลพิสูจน์เชิงประจักษ์ ● มีการขยายเครือข่ายอย่างกว้างขวาง	● แพทย์พื้นบ้านได้รับการยอมรับ ทั้งทางการปฏิบัติ และกฎหมาย ● มีเอกสารทางวิชาการและตำราเฉพาะ ● มีเครือข่ายที่แข็งแรง ● มีการเรียนการสอนถึงระดับ ป.เอก

การสังเคราะห์ผลของปฏิบัติการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจากกรณีศึกษา

(ก) ในแง่ของหลักการ

ทั้ง 7 กรณีศึกษา ทั้งหมด ใช้หลักการหรือวิธีคิด (Principle) และแนวทางหลัก (Approach) ที่แตกต่างจากการพัฒนาชุมชนหรือพื้นที่ของรัฐ รวมทั้งขององค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่อย่างมาก แต่ได้ประสิทธิผลในด้านการพัฒนาที่ตอบโจทย์ของพื้นที่ และได้เพิ่มประสิทธิภาพของกลไกการจัดการอย่างชัดเจนเห็นได้ชัดจาก

(1) ความคิดริเริ่ม เกิดมาจากฝ่ายที่เห็นปัญหาของการพัฒนาในระดับพื้นที่หรือชุมชน ซึ่ง 6 กรณี จากฝ่ายวิชาการและ 1 กรณีจาก NGO โดยเห็นว่าการพัฒนาต้องปรับให้ต้องมี กลไกการขับเคลื่อนแบบใหม่บนความร่วมมือ ต้องมีการใช้ข้อมูล และองค์ความรู้ เข้ามาจัดการ ต้องมีกระบวนการขับเคลื่อนที่ประณีต ต้องให้กลไกในพื้นที่เป็นหลัก ต้องมีแผนจากชุมชนแบบบูรณาการ ที่ดีที่ดำเนินการได้เองในพื้นที่ และหรือประสานงานเพื่อบูรณาการกับแผนของหน่วยงานภายนอก ซึ่งต่างจากการพัฒนาของหน่วยงานภายนอกที่ริเริ่มจากภารกิจของหน่วยงาน แล้วจัดสรรทรัพยากรลงไปปฏิบัติในพื้นที่

(2) แนวทางการพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นฐาน (Area-Based) การใช้ภารกิจของหน่วยงานเป็นฐาน (Function-Based) หรือ ใช้ประเด็นเป็นฐาน (Issue-Based) ทั้ง 7 กรณีศึกษาใช้แนวทางแรกเป็นหลัก แต่เมื่อผ่านกระบวนการขับเคลื่อน ได้พบว่า เมื่อเห็นประเด็นปัญหา แล้วเกาะติดกับประเด็นนั้นก็ดี หรือเมื่อถึงสถานการณ์ที่ต้องการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกก็ดี ได้ใช้ 2 แนวทางหลังมาเสริมพลังการขับเคลื่อน

(ข) ในแง่ขององค์ประกอบของแนวคิดและแนวทางการพัฒนา

(1) แนวคิดสำคัญ (Guiding Principle) ทั้ง 7 กรณีศึกษา มีความเหมือนกัน คือ ต้องการแก้ปัญหาสำคัญของพื้นที่ หรือใช้ปัญหามา ซึ่งแตกต่างไปจากการพัฒนากระแสหลักที่ใช้ภารกิจนำ ยิ่งไปกว่านั้น การจัดการกับปัญหาต้องดำเนินการโดยผู้คนในพื้นที่เป็นหลัก โดยมีความร่วมมือ (Collaboration) กับกลไกวิชาการและกลไกภาครัฐ/องค์กรพัฒนาเอกชนจากภายนอก

(2) ระบบการจัดการ ได้แก่ นโยบาย ระบบการทำงาน และวิธีการขับเคลื่อนงาน 6 ใน 7 กรณีศึกษา พบว่า ฝ่ายวิชาการจาก สกว. จากมหาวิทยาลัย และ NGO ที่มีประสบการณ์

ทางการพัฒนา ได้สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ได้พยายามวางระบบการสนับสนุน การขับเคลื่อนและได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการขับเคลื่อนในระดับจังหวัด ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติในพื้นที่ จึงทำให้การสนับสนุนมีทิศทางและมีความต่อเนื่อง สำหรับการแพทย์พื้นบ้านจะแตกต่างกันออกไป โดยเริ่มการจัดวางระบบแบบการวิจัยเพื่อพัฒนาระหว่าง สกว. กับ หัวหน้าโครงการวิจัย เมื่อผ่านการดำเนินงานไปแล้วแต่ละขั้นตอนได้มีการปรับปรุงระบบการสนับสนุนและวิธีการขับเคลื่อนอย่างได้ผล โดยสาระสำคัญ การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจะขาดไม่ได้ซึ่งการจัดวางระบบการจัดการโครงการแบบใหม่ที่แตกต่างกันจากระบบการจัดการตามปกติ

(3) กลไกความร่วมมือแลการจัดการความสัมพันธ์ ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ต้องมีความสัมพันธ์บนความร่วมมือ ระหว่างภาคีสันับสนุนภายนอก 2 ภาคี คือ ฝ่ายวิชาการ และฝ่ายสนับสนุนทรัพยากรและกฎหมาย กับภาคปฏิบัติภายในพื้นที่ คือ ผู้นำ แกนนำ และกลุ่มต่างๆ จาก 7 กรณีศึกษา พบว่า การก่อตัวและรูปแบบของภาคีสันสนับสนุนจากภายนอกไม่เหมือนกัน เช่น กรณี จ.ชัยนาท มีสกว.กับผู้บริหารระดับสูงของจังหวัด จังหวัดเชียงใหม่มีฝ่ายวิชาการของมหาวิทยาลัยกับคณะกรรมการยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัด ของจังหวัดน่านมีมูลนิธิฮักเมืองน่านที่ทำบทบาทเป็นทั้งวิชาการและการสนับสนุนเป็นหลัก ส่วนของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านมีฝ่ายวิชาการแสดงบทบาทหลักและขอความสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐเท่าที่จำเป็น แต่ที่น่าสนใจก็คือ ไม่ว่าจะมีการก่อตัวอย่างใดหรือรูปแบบของกลไกภายนอกจะเป็นอย่างไร หากเมื่อทำงานร่วมกับภาคีฝ่ายปฏิบัติภายในพื้นที่อย่างถูกต้องตามวิธีการขับเคลื่อน จะได้ผลที่ไม่แตกต่างกันในสาระสำคัญ คือ เกิดความมั่นใจ ไว้วางใจ จนสามารถผลักดันให้เกิดกิจกรรมที่เป็นการแก้ปัญหาให้กับพื้นที่ และสิ่งนี้คือรูปธรรมของ “ความร่วมมือ” ที่เป็นมากกว่า “การมีส่วนร่วม” นั่นเอง

(4) ข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้ ในภาพรวมทั้ง 7 กรณีศึกษา ได้ใช้ความรู้ไปจัดการทั้งหมด ซึ่งแตกต่างกับการพัฒนาส่วนใหญ่ ที่อาจไม่ได้เน้นในเรื่องนี้ หรืออาจใช้แต่เป็นความรู้ที่ถูกสร้างมาแล้วไปถ่ายทอด หรือประยุกต์ใช้ ซึ่งไม่ได้ผลเท่าที่ควร ทั้ง 7 กรณีศึกษาก็มีรูปแบบที่แตกต่างกัน กรณีของ จ.น่าน และ จ.เชียงราย เป็นการสร้างและจัดการความรู้ที่ผสมผสานระหว่างภายในกับภายนอกในประเด็น (Issue) ที่จำเพาะเจาะจง และผ่านระยะเวลาที่ทำแบบสะสมเพิ่มพูนมายาวนาน ทำให้ปฏิบัติการและผลมีประสิทธิภาพสูงมาก ในขณะที่ 5 กรณีที่เหลือไม่ได้กำหนดประเด็นในตอนแรก แต่ใช้ข้อมูลไปกำหนดประเด็นและสร้างความรู้ไปจัดการกับ

ประเด็นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นว่าปฏิบัติการที่ดี หรือแผนที่จะดำเนินการต่อไปก็ดี เป็นการแก้ปัญหา หรือเป็นการพัฒนาของพื้นที่อย่างตรงจุด หากมีความต่อเนื่องจะเกิดประสิทธิภาพเช่นกัน ประเด็นสำคัญ ที่ได้จากการสังเคราะห์คือ การสร้างสังคมแห่งความรู้เพื่อการจัดการในบริบทของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งที่ผ่านมายังมีความคลุมเครือ หากได้มีการปรับแต่งแนวคิด และวิธีการโดยใช้ข้อค้นพบจาก 7 กรณีศึกษามาเป็นทางเลือกหนึ่ง การพัฒนาหน่วยต่างๆของสังคมที่ถูกต้องโดยใช้ความรู้ นำจะทำให้สังคมไทย เป็นสังคมแห่งความรู้ได้จริงในอนาคต

(5) กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแผนและปฏิบัติการในพื้นที่จาก 7 กรณีศึกษา สังเคราะห์ได้ว่า ทั้งหมด มีกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาก่อนทุกกรณี จะต่างกันบ้างก็ตรงที่ กรณีของ จ.น่านและเชียงรายเน้นการวิเคราะห์ปัญหาเฉพาะประเด็น คือ ข้าว และแพทย์พื้นบ้าน ส่วนอีก 5 กรณีได้ใช้ข้อมูลไปวิเคราะห์ปัญหา และไปกำหนดโจทย์หรือประเด็น และทุกกรณีศึกษาก็ได้ใช้กระบวนการที่ตามมาอย่างปราณีต ใช้เวลาพอสมควรจนได้มาซึ่ง แนวทาง แผนงาน โครงการและกิจกรรม ได้มีการกระทำอย่างต่อเนื่องสาระสำคัญที่ได้จากการสังเคราะห์คือ ต้องมีกระบวนการที่ประณีตและต่อเนื่อง ต้องมีการใช้ข้อมูลและความรู้มาเป็น “ยาตำ” ตลอด และทั้งหมดต้องเป็นความร่วมมือ ผลที่เกิดขึ้นจึงมีพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งที่อยู่ในรูปของ “เนื้อหา” ของกิจกรรม และ “ความสัมพันธ์” ของผู้คนซึ่งสำคัญมาก และทั้งหมดนี้แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับการพัฒนาในพื้นที่ที่ดำเนินการมาหลายทศวรรษ ผลการสังเคราะห์ดังกล่าว พอจะยืนยันได้ว่า มันไม่ใช่เรื่องของ อุดมคติ มันเกิดขึ้นได้จริง แต่ต้องมีเงื่อนไขที่เหมาะสมจะพอดี แต่ในระบบที่เป็นอยู่ทั้งในแง่ของโครงสร้างระบบและวิธีคิดหลัก (Mentality) จะเห็นสิ่งนี้หรือไม่ และจะมีช่องทางใดที่ต้องปรับแต่ง เป็นสิ่งที่ต้องวิเคราะห์ต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC)

จากผลการสังเคราะห์ 7 กรณีศึกษาทำให้สามารถใช้ทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์และประเด็นทางวิชาการไปสังเคราะห์แบบรวบยอด จนได้มาซึ่ง “ชุดองค์ความรู้ใหม่” หรือ เป็นแนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการตาม วัตถุประสงค์ที่ 2 โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. ที่ต้องมีแนวคิดและทฤษฎีนี้ มีข้อสรุป อันเป็นที่ยอมรับทั้งในเชิงปรากฏการณ์ ข้อค้นพบและคำอธิบายจากการวิจัยว่า การพัฒนาประเทศในหลายทศวรรษที่ผ่านมาเป็นการพัฒนา

ที่ไม่สมดุลและทำให้สังคมฐานรากอ่อนแอวิถีชีวิตเดือดร้อน ในขณะที่ปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ก็ถูกกำหนดและชี้นำจากรัฐ จากภาครัฐ และจากระบบทุนที่นอกจากจะไม่ได้ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม/ผู้คน ฐานรากได้รับการแก้ไขอย่างตรงจุดแล้วในบางกรณี ยังเป็นการเพิ่มปัญหาอีกด้วย สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับสังคมฐานราก ที่เป็นชุมชนชนบท ชุมชนที่สูง หรือชุมชนแออัดในเมืองจึงเป็นภาพของความอ่อนแอ มีความแตกตัว จนทำให้พลังทางสังคมไม่สามารถช่วยเหลือผู้คนในสังคมฐานรากนี้ได้แล้ว หากพิจารณาในภาพรวม ประเทศไทย มีการพัฒนาแค่ส่วนยอดของเจดีย์ แต่ฐานรากอ่อนแอ จะเป็นสังคมที่มีการพัฒนาที่ไม่สมดุลและจะล่มสลายลงไป หากไม่มีการไปปรับฐานเจดีย์ให้แข็งแรง

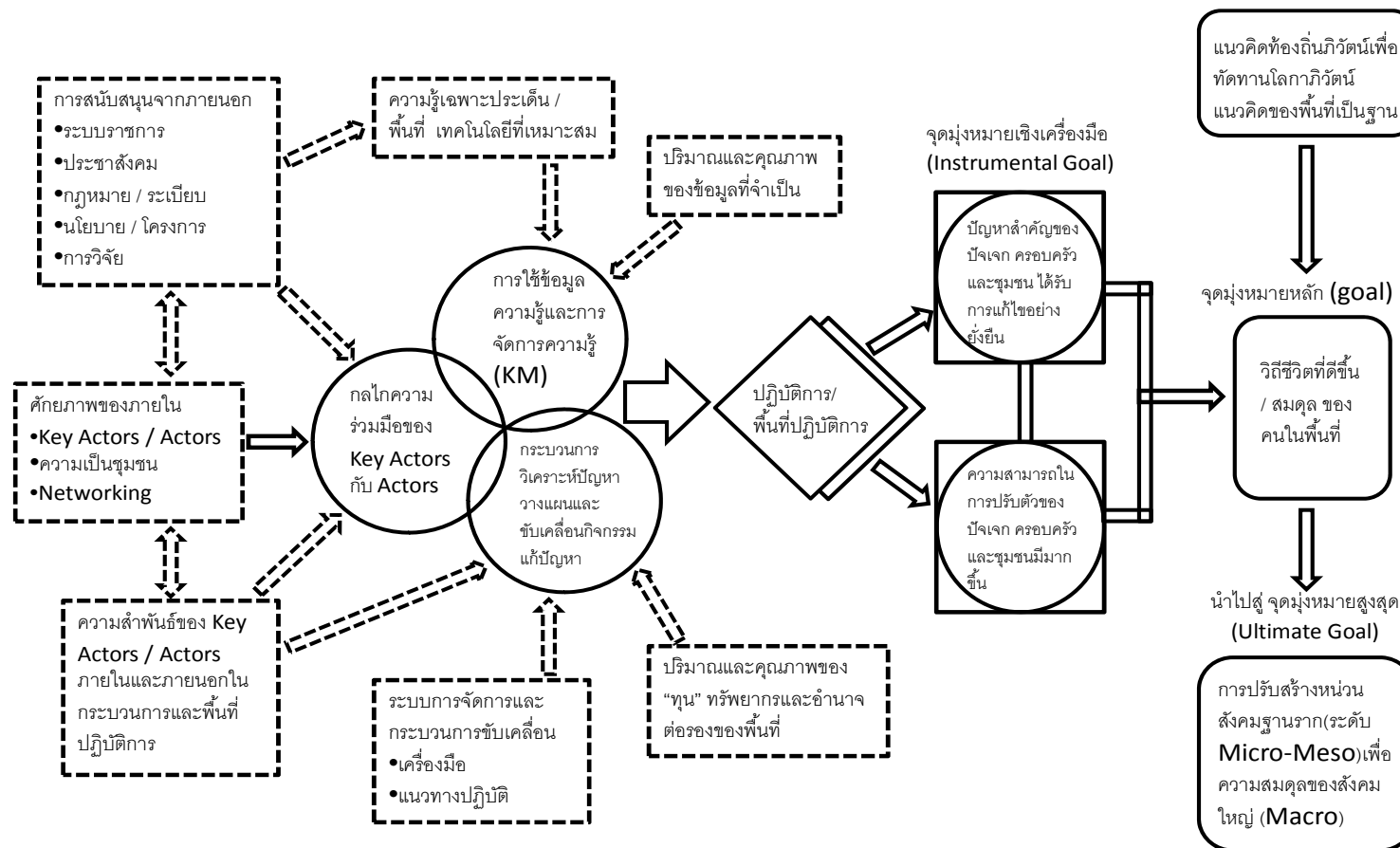
จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ประกอบกับความต้องการให้มีการเร่งปรับ “ฐานเจดีย์” หรือหน่วยของสังคมฐานราก แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC) ที่สามารถใช้ได้จริง จึงมีเหตุผลและนัยสำคัญ (Justification) อย่างมากในการพัฒนาและปรับใช้ให้มีพลัง จึงจะทำให้สังคมไทยสามารถจัดการการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนได้จริง

2. องค์ประกอบของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ(ABC)

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการนี้ นอกจากมีเหตุผลและนัยสำคัญ (Justification) ตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีลักษณะที่เป็นการบูรณาการของ (ก) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จำนวนหนึ่ง เป็นตรรกะพื้นฐานกับ (ข) ธรรมชาติของปัญหาที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ (ค) ธรรมชาติของการใช้เครื่องมือหรืออำนาจที่จะนำมาขับเคลื่อนให้เกิดผลในชั้นปฏิบัติ และ (ง) เงื่อนไขที่เป็นศักยภาพและข้อจำกัดของการจัดการการพัฒนาที่มาจากภายในและภายนอกพื้นที่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งมันไม่ใช่แนวคิดและทฤษฎีที่อธิบายปรากฏการณ์อย่างเดียว ไม่ใช่แนวคิดที่เน้นเป็นปฏิบัติการแต่ขาดตรรกะพื้นฐานตามธรรมชาติและไม่ใช่แนวคิดที่มีแต่ข้อเสนอแนะที่ดีแต่เป็นอุดมคติจนนำไปใช้ไม่ได้

ด้วยเหตุผลและลักษณะสำคัญดังกล่าว แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC) จึงมีองค์ประกอบในหลายมิติ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

องค์ประกอบของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (ABC)

1. จุดเริ่มต้นเกิดมาจากการใช้ตรรกะของแนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นวิถีชีวิต (Localization) ที่เป็นแนวทางเดียวที่จะทำให้พื้นที่หรือท้องถิ่นไม่ถูกรวบงำ และถูกบงการจากอิทธิพลโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่มีอิทธิพลต่อความอ่อนแอของสังคมฐานรากอย่างน้อยให้สามารถอยู่ร่วมกัน (Co-exist) ได้ สารสำคัญอยู่ที่ การใช้ “พลัง” ที่ท้องถิ่นมีแต่ภายนอกไม่มีหรือเข้าควบคุมไม่ได้ พลังในที่นี้ก็คือ “ทุน” หรือ “Local Capitals” ซึ่งก็มีทฤษฎีที่เกี่ยวกับทุนที่อธิบายไว้พอสมควร เช่น ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม อาจอยู่ในรูปของความรู้ท้องถิ่น ภูมิปัญญา และกฎเกณฑ์ทางสังคม ดังนั้นจุดเริ่มต้นของแนวคิดและทฤษฎีนี้ ผู้ใช้ต้อง เข้าใจว่า ทำไมเราต้องเข้าไปหาพลังที่ยังหลงเหลืออยู่ในพื้นที่แล้วใช้พลังนั้นเป็นอำนาจเดียวที่พื้นที่จะหยุดความอ่อนแอได้ ก็มีวิธีเดียวเท่านั้น คือใช้พลังอำนาจของตน หากสำเร็จมันก็คือ การอภีวัตน์ท้องถิ่น หรือทำให้สังคมฐานรากแข็งแรงนั่นเอง หรืออีกนัยหนึ่ง ABC โดยพื้นฐานเป็นการสร้างท้องถิ่นวิถีชีวิต และจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้

แต่จุดเริ่มต้นดังกล่าวจะไม่สามารถทำให้เกิดผลได้ถ้าทำความเข้าใจเรื่อง “ทุน” ของท้องถิ่นอย่างผิวเผิน และจะล้มเหลวหากไม่มีการนำ “ทุน” นั้นมา สร้างเป็นพลังในเชิงรูปธรรม และขับเคลื่อนโดยผู้คนในพื้นที่ ซึ่งเรื่องนี้ไปไกลกว่า แนวคิดเริ่มต้นว่าด้วยทุน

สำหรับการสังเคราะห์องค์ความรู้จากกรณีศึกษา แม้ไม่เห็นภาพของท้องถิ่นวิถีชีวิตอย่างตรงไปตรงมา แต่เห็นว่า “ทุน” ของพื้นที่ถูกสกัดสังเคราะห์ และนำไปใช้ไม่มากนักจนเกิดผลสำเร็จในรูปของพลังร่วมของผู้คน (Collective Effort)

นอกจากนั้นแนวคิดหรือแนวทางของการใช้พื้นที่เป็นฐานในการพัฒนา (Area Based Development) ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้ว และถูกนำมาใช้บ่อยครั้ง แต่ในงานของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ที่ผ่านการสังเคราะห์ ได้ก้าวข้ามข้อถกเถียง และกลายเป็นกับดักที่หาทางออกไม่ได้ ระหว่างพื้นที่ทางเขตการปกครองหรือทางภูมิสังคมด้วยการมุ่งไปที่ตัวปัญหาที่กระทบกับผู้คนในพื้นที่ ทุนที่นำมาใช้ที่กว้างกว่าพื้นที่และทางการจัดการกับปัญหาที่ย้อนกลับไปสู่ผู้คนในพื้นที่ ยิ่งไปกว่านั้นการใช้พื้นที่เป็นฐาน แต่หากการจัดการกับปัญหาไม่ได้เจาะไปที่ประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญ หรือใช้ประเด็นเป็นฐานแต่หากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่มีภารกิจเป็นฐาน ก็จะไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมฐานรากได้ การจัดการให้ยืดหยุ่นกับธรรมชาติและเงื่อนไขการพัฒนาจะเป็นหลักสำคัญในการเริ่มต้นทั้งหมด

2. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับ “การพัฒนา” และจุดมุ่งหมายของการพัฒนา ซึ่งที่ผ่านมา มีหลายแนวคิดหลายสำนัก ซึ่งแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ และความทันสมัย (Economic Development and Modernization) ก็เป็นแนวคิดหลักหรืออาจเรียกว่า กระแสหลัก ใช้กับสังคมระดับมหภาค (Macro Level) ซึ่งมีผลในด้านหนึ่งแต่ก่อให้เกิดความไม่สมดุลอีกด้านหนึ่งตามทีกล่าวมาแล้ว ต่อมาก็มีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งสถานการณ์ในปัจจุบัน เป็นแค่ข้อเสนอแนะทางตรรกะที่เป็นอุดมคติอยู่

แต่สำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อให้สังคมฐานรากเข้มแข็ง กลับเป็นแนวคิดที่ใช้กับสังคมระดับจุลภาค (Micro Level) ที่สำคัญเป็นแนวคิดที่กำหนด จุดมุ่งหมายให้ชัดว่า พัฒนาไปเพื่ออะไร หรือ เพื่อใคร ยิ่งไปกว่านั้น เป็นแนวคิดที่เห็นจุดมุ่งหมายแต่ละอันที่มีความเชื่อมโยงกัน

เริ่มต้นที่ จุดมุ่งหมายหลัก (Goal) การพัฒนาตามแนวคิด นี้อยู่ที่วิถีชีวิตที่ดีขึ้น /สมดุลขึ้น คนในพื้นที่ ตรงไปตรงมาก็คือคนมาก่อนไม่ใช้เงินหรือเศรษฐกิจมาก่อน ไม่ใช้ความสะดวกสบายในการบริโภคหรือความทันสมัย มาก่อน ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีมิติของความสมดุลของความเป็นคนที่ครอบคลุมหลายเรื่องทั้งสิ่งแวดล้อม ชีวิตในครอบครัว รวมถึงความเป็นธรรมด้วย หากพิจารณาอย่างผิวเผินจะไม่เห็นนัยสำคัญ แต่หากเทียบกับจุดมุ่งหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจแล้วจะพบว่าแตกต่างทั้งแนวคิดและมรรควิธีที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายหลักอย่างมาก

แนวคิดและทฤษฎีนี้ต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด (Ultimate Goal) ก็คือ หากในแต่ละพื้นที่หรือหน่วยของสังคมฐานราก ผู้คนมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นและมีความสมดุลในหลายมิติมากขึ้น ก็จะทำให้หน่วยสังคมเหล่านี้เข้มแข็ง ซึ่งเท่ากับ เป็นการปรับสร้างหน่วยสังคมฐานราก (ระดับ Micro-Meso) เพื่อความสมดุลของสังคมใหญ่ (Macro) และสิ่งนี้ก็คือเป็นผลของปฏิบัติการท้องถิ่นวิถีชีวิต (Localization) นั่นเอง

3. จุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ (Instrumental Goals) สิ่งที่เป็นปัญหา ในทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนา คือ ส่วนใหญ่ได้นำเสนอภาพของการพัฒนาที่ควรจะเป็น แต่ไม่ได้ลงลึกว่า จะทำให้บรรลุได้อย่างไร ดังนั้นทฤษฎีและแนวคิดนี้จึงต้องมีการแปลงสิ่งที่เป็นนามธรรมมากไปสู่สิ่งที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นจุดมุ่งหมายหลัก (Goal) ที่กล่าวมาแล้วจะบรรลุได้ จะต้องเห็นภาพความสำเร็จผ่านจุดมุ่งหมาย เชิงเครื่องมือ (Instrumental Goal) ใน 2 มิติ คือ

(ก) ปัญหาสำคัญของปัจเจกครอบครัวและชุมชนในแต่ละพื้นที่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน สารสำคัญอยู่ที่ข้อเท็จจริงที่ว่าในแทบทุกพื้นที่ผลของการพัฒนาที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดปัญหาที่ซับซ้อน แต่การแก้ไขมักจะแยกส่วนหรือแก้ไขไม่ตรงจุด และหลายกรณียิ่งแก้ยิ่งเพิ่มปัญหา ดังนั้นในชุมชนจะมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นไม่ได้ ถ้าปัญหาที่ซับซ้อน โดยเฉพาะปัญหาสำคัญเช่น ความยากจน ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน สิ่งนี้สะท้อนยยะสำคัญว่า โครงการพัฒนาใดๆที่ไม่ได้มุ่งไปสู่การแก้ปัญหาสำคัญแล้วจะไม่มีทางที่จะทำให้วิถีสังคมดีขึ้นแนวคิดและทฤษฎีนี้จึงต้องมุ่งเน้นไปที่เรื่องนี้เป็นสำคัญ

(ข) ความสามารถในการปรับตัวของปัจเจก ครอบครัวและ ชุมชน ถือว่าเป็นอีกมิติหนึ่งของจุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือ กล่าวคือ ปัญหาสำคัญจะได้รับการแก้ไข ต้องเป็นเรื่องของความสามารถของคนในพื้นที่เป็นหลัก ไม่ใช่จากภายนอกเป็นหลัก และความสามารถดังกล่าวได้มีแนวคิดย่อย หลายแนวคิดได้อธิบายไว้แล้วและแนวคิดและทฤษฎีนี้นำมาบูรณาการ ได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับการเป็นผู้นำ (Leadership) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดเกี่ยวกับการเพิ่มอำนาจ (Empowerment) และที่สำคัญคือแนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Capability) ของชุมชน สารสำคัญอยู่ที่ต้องเพิ่มศักยภาพของผู้คนในพื้นที่ในการเข้าใจความซับซ้อนของปัญหา สามารถบูรณาการความรู้จากภายในและภายนอกมาใช้ในการแก้ปัญหาและสามารถที่จะสร้างความร่วมมือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องขับเคลื่อนปฏิบัติการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่องทั้งหมดจะกลายเป็นความสามารถในการปรับตัวที่มีพลังพอที่จะจัดการกับความเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าเดิม และทั้งหมด ABC เป็นมรรควิธีหนึ่งที่จะทำให้บรรลุผลได้ ซึ่งการพัฒนาที่ผ่านมาไม่ได้เน้นในวัตถุประสงค์เชิงเครื่องมือนี้ การแก้ปัญหาจึงไม่จบ

3. ปฏิบัติการ (Operations) และพื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space) การบรรลุจุดมุ่งหมายเชิงเครื่องมือจะเกิดขึ้นได้จริงต้องมีทั้งการปฏิบัติและความสัมพันธ์แบบร่วมมือของผู้ปฏิบัติ

(ก) ปฏิบัติการ (Operations) คือเนื้อหาของกิจกรรมต่างๆที่ล้วนมุ่งไปสู่การแก้ปัญหาสำคัญของผู้คนในพื้นที่ซึ่งถ้าสำเร็จสาเหตุของปัญหาแต่ละส่วนก็จะคลี่คลาย แต่ถ้าเพิ่มความเข้มข้นวัตถุประสงค์เชิงเครื่องมือก็จะบรรลุผล

(ข) พื้นที่ปฏิบัติการ (Operation Space) เป็นเรื่องของผู้ปฏิบัติ ผู้สนับสนุน ได้มีความสัมพันธ์แบบความร่วมมือ (Collaboration) ซึ่งต่างจากโครงการพัฒนาจากภายนอกเข้าไปทำ โดย การมีส่วนร่วม (Participations) ของคนในพื้นที่ สิ่งนี้เป็นหัวใจของการขับเคลื่อนเนื้อหา และ

เป็นมรรควิธีที่นำไปสู่ความสามารถในการปรับตัว แนวคิดและทฤษฎีนี้ได้อาศัยการสังเคราะห์ 7 กรณีแล้วเทียบเคียงกับแนวคิดต่างๆ เพื่ออธิบายว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ แข็งแรงอ่อนแอ หรือล้มเหลวได้อย่างไร และหากสำเร็จจะเกิดพลังอย่างไร โดยมุ่งไปที่การปรับให้แนวคิดว่าด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมในหลายรูปแบบ แต่ที่เน้นเป็นพิเศษคือแนวคิดที่ว่าด้วยพลังร่วมของชุมชน (Community Collective Efforts) ที่เคยมีในบริบทเดิมมาเสริมใหม่ เมื่อผ่านปฏิบัติการแล้วพื้นที่ก็จะเกิดพลังร่วมได้

4. การให้เกิดปฏิบัติการและความสัมพันธ์ ที่ใช้พลังร่วมในพื้นที่ปฏิบัติการจะสำเร็จไม่ได้ถ้าไม่มี 3 หลักการของแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ นั่นคือ

4.1 กลไกความร่วมมือของผู้ปฏิบัติหลัก (Key Actors) และผู้ปฏิบัติการทั่วไป (Actors) กล่าวคือแนวคิดและทฤษฎีนี้ตั้งอยู่ในข้อสมมุติฐานที่ว่าสถานการณ์ในปัจจุบันชุมชนและพื้นที่ไม่ได้เข้มแข็ง เหมือนในอดีตและไม่ได้เป็นอิสระจากภายนอกในขณะที่หน่วยงานที่มีหน้าที่พัฒนาหรือสนับสนุนทางวิชาการก็แยกส่วน ดังนั้น ถ้าจะให้เกิดปฏิบัติการจะต้องมีความร่วมมือ 3 ภาคี เป็นภาคีภายนอก 2 ภาคีได้แก่ฝ่ายวิชาการ และฝ่ายสนับสนุนการพัฒนา ทำงานแบบบูรณาการ และสร้างความร่วมมือกับภาคีภายใน 1 ภาคี เป็นผู้นำกลุ่มองค์กรสถาบันในพื้นที่ และถือว่าเป็นภาคีหลักที่ไปสร้างความสัมพันธ์บนความร่วมมือกับผู้คนในชุมชน

กลไกความร่วมมือตามแนวคิดและทฤษฎีนี้สำคัญมาก แต่มีโจทย์ใหม่ว่า สร้างได้อย่างไร จะเกิดความร่วมมือได้จริงหรือไม่ และกลไกต่างๆ จะขับเคลื่อนกระบวนการได้อย่างไรแนวคิดทฤษฎีนี้ จึงได้อาศัยผลการสังเคราะห์จาก 7 กรณีศึกษาผสมกับการประยุกต์แนวคิดที่มีอยู่เดิมมาเป็นคำอธิบายถึงคำตอบต่อโจทย์ดังกล่าวได้แก่ แนวคิดที่ว่าด้วยความร่วมมือ (Collaboration) ซึ่งแตกต่างทั้งรูปแบบเงื่อนไขปฏิบัติการและผลของปฏิบัติการอย่างสิ้นเชิงจากแนวคิดที่ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) มีแนวคิดที่ว่าด้วยการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Analysis) เป็นเงื่อนไขของการที่ผู้คนที่มีความแตกต่างมาร่วมมือ ผสมกับแนวคิดที่ว่าด้วยอำนาจของความรู้ความจริง (Power From Evidence – Based Knowledge) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้คนที่มีความ ต่างกันจำนวนต่อข้อเท็จจริงลดความขัดแย้ง และถ้าเห็นว่าเป็นปัญหาร่วมกันที่ทุกฝ่ายไม่ได้ทั้งหมด-เสียทั้งหมด (Zero Sum) จะเป็นจุดเริ่มต้นของความร่วมมือของ 3 ภาคีที่มี

ความแตกต่างกันตามธรรมชาติ ยิ่งไปกว่านั้นได้ประยุกต์แนวคิด Actor–Network–Theory และการจัดการร่วม (Co-Management) มาเสริมจุดแข็งเพื่อทำให้ความร่วมมือของกลไก 3 ภาคีเป็นจริงได้

บทสรุป แนวคิด ทฤษฎี และการประยุกต์สู่การพัฒนาเชิงพื้นที่

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการนี้ เป็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนของสังคมฐานราก อย่างไรก็ตามการนำไปใช้กับพื้นที่ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนให้ได้ผล จะไม่สามารถกระทำได้อย่างตรงไปตรงมา จึงต้องมี

1. ข้อพิจารณาเกี่ยวกับความเที่ยงตรงมั่นคง ของความเข้าใจใน (ก) แนวคิด(Concepts) ที่เป็นพื้นฐานของ(ข) หลักการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ (Principles) ที่ต้องชัดเจนเพื่อนำไปสู่(ค) วิธีปฏิบัติในรายละเอียด (Operation Procedures) ซึ่งตรงกันข้ามคือจะต้องมีความยืดหยุ่นไปตามเงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างและหลากหลายของแต่ละพื้นที่

2. ข้อพิจารณาเกี่ยวกับความแปรปรวนของการขับเคลื่อนการพัฒนาระดับพื้นที่แบบบูรณาการ เนื่องจากการพัฒนาเชิงพื้นที่ เป็นเรื่องที่ยากมากเพราะหน่วยสังคมฐานรากถูกอิทธิพลจากภายนอกทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่สมดุล และความยากลำบากในวิถีชีวิตมากขึ้น การทำให้พื้นที่กลับมามีการพัฒนาที่สมดุล แต่ทั้งหมดอยู่ภายใต้อิทธิพลของการพัฒนากระแสหลักโดยมีโครงสร้างของรัฐที่เป็นต้นเหตุ การใช้แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการจึงต้องพบกับอุปสรรคหรือมีความความแปรปรวน ด้วยข้อเท็จจริงดังต่อไปนี้

ประการแรก อุปสรรคสำคัญที่สุดอยู่ที่ ปัญหาเชิงโครงสร้าง เป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ภายใต้ระบบการเมืองและระบบราชการของประเทศที่ไม่ได้จริงจังกับการพัฒนาที่สมดุล อุปสรรคนี้จะคลี่คลายลงก็ต่อเมื่อมีการปฏิรูปขนานใหญ่ แต่เป็นไปได้ในอนาคตอันสั้น ดังนั้นจึงเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่การพัฒนาพื้นที่ตามแนวคิดและทฤษฎีนี้ จะไม่ราบรื่น ไม่ต่อเนื่องหรือขาดการหนุนช่วย การขับเคลื่อนตามแนวคิดและทฤษฎีนี้อย่างดีที่สุดก็เพียงแค่คอยประคอง ไม่ให้สาระสำคัญของแนวคิด หลักการ และวิธีปฏิบัติต้องยุติลง

ประการที่สอง เป็นปัญหาในระดับจังหวัดและพื้นที่ ได้แก่

1) ความแปรปรวนที่เกิดกับ กลไกความร่วมมือ 3ภาคี กล่าวคือ ภาคีสถักสนุนที่มาจากภาครัฐ มีความยากลำบากในการเป็นกลไกความร่วมมือ เพราะระบบราชการ เท่าที่พอจะทำได้ คือ ต้องการนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับจังหวัดที่ชัดเจนและมีการผลักดันจากผู้บริหารระดับสูงใช้จุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นของกลไกความร่วมมือโดยมีบุคคลากรของหน่วยงาน องค์กร

สถาบัน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงและมีความต้องการพัฒนาแนวใหม่ มาเป็น Key Actors และต้องให้มีผู้ประสานงานหลัก วิธีปฏิบัติเช่นนี้พอจะลดความแปรปรวนได้บ้าง

สำหรับภาควิชาการ ปัญหาอยู่ที่ งานวิชาการในแนวทางนี้น้อย ทำงานยากและไม่ได้รับการสนับสนุนเมื่อเทียบกับงานวิชาการสายหลัก การขยายการสนับสนุนให้มีการวิจัยเชิงพื้นที่อย่างจริงจัง น่าจะลดความแปรปรวนได้บ้าง

ส่วนภาคภายใน แม้จะมีอุปสรรคอยู่ที่การแตกตัวของชุมชน แต่หากมีการเลือกพื้นที่ที่พอมีศักยภาพมาดำเนินการ และเมื่อมีการขับเคลื่อนที่ได้ผล การปฏิบัติของกลไกความร่วมมือภายในพื้นที่นี้ก็จะมีความแปรปรวนลดน้อยลง

2) ความแปรปรวนที่เกี่ยวกับข้อมูล ความรู้และการจัดการความรู้ มีสองนัยยะ

นัยยะแรกเป็นเรื่องทางเทคนิคคือ ความสมบูรณ์ของข้อมูลระดับต่างๆ แต่พอจะจัดการได้ด้วยการสร้างเครื่องมือเสริม เช่น บัญชีครัวเรือน มาใช้ก่อนแล้วค่อยสร้างข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็นตามมา

นัยยะที่สองเป็นเรื่องของการวิเคราะห์เพื่อให้ได้ความรู้สู่ปฏิบัติ ทั้งหมดนี้มีความยุ่งยากในการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างกลไกภายในและภายนอก ซึ่งเป็นผลมาจากความไม่แข็งแรงของการวิจัยเชิงพื้นที่ ดังนั้นการมีแนวคิดและทฤษฎีที่งานวิชาการนี้ประกอบสร้าง อาจเป็นจุดเริ่มต้นในการจัดการกับความแปรปรวนนี้ได้ไม่มากนัก

3) กระบวนการขับเคลื่อนจะมีความแปรปรวนในสองนัยยะ

นัยยะแรกหากขาดความความชัดเจนในแนวคิดและหลักการ และไม่ยึดหยุ่นในวิธีปฏิบัติ เรื่องนี้มีความสำคัญมาก ต้องทำให้กลไกความร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปฏิบัติการหลักเข้าใจทั้งหมดจนเห็นภาพที่ชัดเจนก่อนลงมือขับเคลื่อน

นัยยะที่สอง การขับเคลื่อนจะไม่ได้ผลและขาดพลังหากการปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน ขาดความประณีตและต่อเนื่อง ดังนั้นการมีภาคีความร่วมมือที่มีความสามารถในนัยยะแรก ผสมกับการสนับสนุนให้ภาคีสามารถทำงานได้ต่อเนื่องน่าจะจัดการกับความแปรปรวนนี้ได้